

**KORXONA SOTISH, KORXONA SOTISH SHARTNOMASI
O'ZBEKISTON VA ROSSIYA FEDERATSIYASI MIQYOSIDA**

Xolliyev Abror Toshpo'lot o'g'li

Termiz Davlat Universiteti

Yuridik fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: maqolada korxonani sotish shartnomasini tuzish va mazmunining xususiyatlari tahlil qilinadi, O'zbekiston va Rossiya Federatsiyasi miqyosida mazkur davlatlarning qonunchiligi haqida umumiy ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksi, konsensual, kompensatsiyalangan, federatsiya, sub'ektiv huquq.

Rossiya Federatsiyasining fuqarolik kodeksiga asosan, Korxonani oldi-sotdi shartnomasiga ko'ra, sotuvchi boshqa shaxslarga berishga haqli bo'lmagan huquq va majburiyatlardan tashqari, korxonani butunlay mulkiy majmua sifatida xaridorning mulkiga o'tkazish majburiyatini oladi. Rossiya federatsiyasining fuqarolik kodeksiga asosan Korxonani sotish shartnomasi quyidagilardan iborat:

- konsensual;
- kompensatsiyalangan - tovarni topshirish majburiyatini bajarish uchun asos bo'lib, sotib olish bahosi shaklida qarshi qoniqishni olish va aksincha;
- o'zaro - oldi-sotdi shartnomasining har ikki tomoni uchun sub'ektiv huquq va majburiyatlarning mavjudligi.

Shartnomaning predmeti korxonani yoki korxonaning bir qismi bo'lishi mumkin. Shartnomaning muhim shartlari uning narxi va predmeti - tadbirkorga tegishli bo'lgan, ko'chmas mulk sifatida tan olingan va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun foydalaniladigan yagona va alohida mulk majmuasi sifatida belgilangan korxonani hisoblanadi. Xaridor, agar sotuvchining

shartnomada yoki topshirish dalolatnomasida ko'rsatilmagan qarzlari (majburiyatlari) unga shirkatning bir qismi sifatida o'tgan bo'lsa, sotuvchi sotib olish narxini pasaytirishni talab qilishga haqli.

Korxonani oldi-sotdi shartnomasining o'ziga xos xususiyatlarini va uning alohida ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini hisobga olgan holda, qonun chiqaruvchi tomonlarning shartnomani o'zgartirish yoki bekor qilish va bitimning haqiqiy emasligi oqibatlarini qo'llash huquqlarini sezilarli darajada chekladi. Xaridor sud tartibida korxonani oldi-sotdi shartnomasini bekor qilishni yoki o'zgartirishni hamda shartnoma bo'yicha taraflar tomonidan bajarilgan narsaning qaytarilishini talab qilishga haqli.¹

Shartnoma taraflari:

- ❖ tadbirkorlar - fuqarolar yoki tijorat tashkilotlari;
- ❖ davlat;
- ❖ federal yoki mahalliy mulk fondlari.

Shartnoma shakli inventarizatsiya dalolatnomasi ilova qilingan bitta hujjatni tuzish orqali yoziladi.

Korxonona - bu tadbirkorlik faoliyati uchun foydalaniladigan mulkiy majmua. Korxonona tarkibiga uning faoliyati uchun mo'ljallangan barcha turdagi mol-mulk kiradi: er uchastkalari, binolar, inshootlar, asbob-uskunalar, inventar, xom ashyo, mahsulotlar, da'vo huquqlari, qarzlari, shuningdek korxonani individuallashtiradigan belgilarga bo'lgan huquqlar, uning mahsulotlar, ishlar va xizmatlar (firma nomi, tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari) va boshqa mutlaq huquqlar.² Bundan tashqari korxonona - bu mijozlar, obro'-e'tibor, tijorat, texnologik sirlar, bozorlar va boshqalarni o'z ichiga olgan jonli, daromadli tadbirkorlik faoliyati. Mijozning sotilayotgan kompaniyada qolish ehtimoli yuridik toifalar bo'yicha ko'rsatilgan ishbilarmonlik obro'si va korxonaning alohida nomoddiy elementi bo'lib, u faqat korxonona butunlay sotilgandagina begonalashtirilishi mumkin. Shunday qilib, korxonona ko'chmas mulk sifatida tan

---

¹Rossiya Federatsiyasi FK 565-moddasi 5-bandi

² Rossiya Federatsiyasi FKning 132-moddasi

olingan bo'lsa-da, unda tadbirkorlik maqsadlari uchun turli xil elementlar qonuniy ravishda o'zaro bog'langan: mulk, mehnat, nomoddiy qadriyatlar, ular alohida huquqiy rejimga ega. Korxonalar oldi-sotdi shartnomasining predmeti mulkiy kompleks sifatida korxonalar hisoblanadi. Bunday litsenziya bo'lmagan taqdirda xaridor tomonidan bajarilishi mumkin bo'lmagan majburiyatlarni korxonaning bir qismi sifatida xaridorga topshirish sotuvchini kreditorlar oldidagi tegishli majburiyatlardan ozod qilmaydi. Bunday majburiyatlarni bajarmaganlik uchun sotuvchi va xaridor kreditorlar oldida birgalikda javobgar bo'ladilar³.

Xo'jalik yuritish yoki operativ boshqaruv huquqida unitar davlat yoki munitsipal korxonaga tegishli bo'lgan mulk majmuasini sotishda sotuvchi unitar korxonaning o'zi emas, balki faqat tegishli davlat mulkdori nomidan ish yurituvchi vakolatli organ bo'lishi mumkin⁴. Korxonaning xaridorlari fuqarolar-tadbirkorlar, yuridik shaxslar, davlat, munitsipalitetlar bo'lishi mumkin. Ularga qo'yiladigan maxsus talablar xususiylashtirish va to'lovga layoqatsizlik (bankrotlik) to'g'risidagi qonun hujjatlarida mavjud. Agar korxonalar o'z kamchiliklariga yo'l qo'yganligi aniqlansa, sotuvchi javobgar bo'lsa, shartnomada ko'rsatilgan maqsadlarga yaroqsiz bo'lsa va bu kamchiliklar sotuvchi tomonidan Fuqarolik kodeksi, boshqa qonunlar, boshqa qonun hujjatlari yoki shartnomada belgilangan shartlarda, tartibda va muddatlarda bartaraf etilmagan bo'lsa, bunday kamchiliklarni bartaraf etish mumkin emas.⁵ Fuqarolik Kodeksining bitimlar haqiqiy emasligi oqibatlarini to'g'risidagi va oldi-sotdi shartnomasini o'zgartirish yoki bekor qilish to'g'risidagi, shartnoma bo'yicha bir yoki ikkala tomondan olingan narsalarni qaytarish yoki undirishni nazarda tutuvchi qoidalarini qo'llaniladi, agar korxonani oldi-sotdi shartnomasi bunday oqibatlar sotuvchi va xaridorning, boshqa shaxslarning huquqlari va qo'riqlanadigan qonun hujjatlarini, kreditorlari manfaatlarini jiddiy buzmasa va ularga zid bo'lmasa. Partiyalar korxonani sotish bo'yicha shartnomalar ham

---

³ Rossiya Federatsiyasi FK 559-moddasi 3-bandi.

⁴ Davlatni xususiylashtirish to'g'risidagi qonunning 5-moddasi.

⁵ Fuqarolik Kodeksining 565-moddasi 5-bandi.

qonuniy, ham shaxslar, odatda tadbirkorlar, bu korxonaning mulkiy majmuasining asosiy maqsadi- biznes yuritish uchun foydalanish bilan izohlanadi. Shartnoma taraflari mos ravishda sotuvchi va xaridor hisoblanadi. Korxonaga egasi sotuvchi vazifasini bajaradi. Mulk huquqlarini majburiy davlat ro'yxatidan o'tkazish tufayli mulkdorning vakolatlari vakolatli organ tomonidan berilgan guvohnoma bilan tasdiqlanadi. Shartnomani tuzish orqali xaridor ro'yxatga olish organi tomonidan berilgan guvohnomadagi ma'lumotlardan foydalangan holda begonalashtirilgan mol-mulkka egalik huquqini belgilash imkoniyatiga ega. Shu bilan birga, shuni yodda tutish kerakki, davlat yoki munitsipal unitar korxonaning mulkiy majmuasini sotish ikkinchisi tomonidan yuridik shaxs bazasini yo'qotish va uni tugatish yoki o'zgartirishga olib keladi. Odatda korxonaning narxi narxni o'z ichiga oladi, yer uchastkasi ushbu korxonaga bilan birgalikda berilgan va undan foydalanish uchun zarur bo'lgan yoki unga bo'lgan huquq, agar qonun yoki shartnomada boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa.

Korxonani sotish shartnomasi

Korxonaning oldi-sotdi shartnomasiga ko'chmas mulkni sotish va oldi-sotdi to'g'risidagi qoidalar tatbiq etiladi⁶. Korxonaga oldi-sotdi shartnomasi bo'yicha sotuvchi korxonani butunlay mulkiy majmua sifatida xaridorning mulkiga o'tkazish majburiyatini oladi⁷, sotuvchi topshirishga haqli bo'lmagan huquq va majburiyatlar bundan mustasno. boshqa shaxslarga. Shartnoma - bu ko'chmas mulkni sotishning bir turi. Fuqarolik Kodeksining 559-566-moddalari va ular yetarli bo'lmagan taqdirda, Fuqarolik Kodeksining ko'chmas mulkni sotish bo'yicha qoidalari qo'llaniladi. Shartnoma taraflari yoki tomonlardan biri tadbirkorlik subyektlari hisoblanadi. Muhim shartlar- sotilayotgan korxonaning tarkibi va qiymati bo'yicha shartlar, ya'ni mulk majmuasining elementlari to'liq

---

⁶ Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик ҳуқуқи. 2-қисм. / Муаллифлар жамоаси: М.Абдусаломов, Х.Азизов, Б.Аҳмаджонов ва бошқалар / Ҳ.Раҳмонқулов, И.Зокиров умумий таҳрири остида. –Т.: Адолат, 1999. -Б. 65–66

⁷ Rossiya Federatsiyasi FK 132-moddasi.

inventarizatsiya asosida aniq belgilanishi kerak. Ushbu elementlarni moddiy va nomoddiy qismlarga bo'lish mumkin.⁸

Korxonaning narxi korxonaning inventarizatsiyasi va uning tarkibi va qiymati to'g'risidagi auditorlik xulosasi asosida taraflar tomonidan erkin belgilanadi. Korxonaga ushbu ko'chmas mulk bilan berilgan yer uchastkasining yoki unga bo'lgan huquqning narxi ham kiradi. Ushbu qoida, agar shartnomada ko'chmas mulk narxini belgilashning boshqa tartibi belgilanmagan yoki qonun hujjatlarida belgilanmagan bo'lsa, qo'llaniladi. Shartnoma oddiy yozma shaklda tomonlar tomonidan imzolangan bitta hujjatni rasmiylashtirish orqali tuziladi. Shartnoma davlat ro'yxatidan o'tkazilishi kerak va ro'yxatdan o'tgan paytdan boshlab tuzilgan hisoblanadi. Shartnomaning zaruriy ilovalari korxonaga tarkibi va qiymatini tasdiqlovchi hujjatlardir: inventarizatsiya dalolatnomasi, buxgalteriya balansi, korxonaga tarkibi va uning qiymati to'g'risidagi mustaqil auditorlik xulosasi, shartnomaga kiritilgan barcha qarzlarning (majburiyatlar) ro'yxati. Bunday hujjatlar bo'lmasa, ro'yxatdan o'tish rad etilishi mumkin. Korxonani xaridorga topshirishdan oldin sotuvchi sotilgan korxonaga tarkibiga kiradigan majburiyatlar to'g'risida kreditorlarni yozma ravishda xabardor qilishi shart. Qarzni topshirishga roziligi to'g'risida yozma ravishda xabar qilmagan kreditor korxonani sotish to'g'risidagi xabarni olgan kundan boshlab 3 oy ichida majburiyatni bekor qilishni yoki muddatidan oldin bajarilishini talab qilishga haqli va buning natijasida yetkazilgan zararning o'rnini qoplash yoki korxonani sotish to'g'risidagi shartnomani to'liq yoki tegishli qismida haqiqiy emas deb topish. Korxonaga bo'lgan mulk huquqi faqat ushbu huquq qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan paytdan boshlab o'tadi. Shunday qilib, korxonaning xaridorini uning egasiga aylantirish uch bosqichdan o'tadi: shartnomani davlat ro'yxatidan o'tkazish, korxonani topshirish, unga egalik huquqini davlat ro'yxatidan o'tkazish. Shartnomada sotuvchining xaridorga o'tgan korxonaga bo'lgan egalik huquqini korxonaga uchun to'lov amalga oshirilgunga qadar yoki boshqa holatlar yuzaga kelgunga qadar

---

⁸ Rossiya Federatsiyasi FK 391, 562-moddasi 1-bandi

saqlab qolishi nazarda tutilgan hollarda, xaridor mulkni va uning bir qismi bo'lgan huquqlarni tasarruf etishga haqli o'tkazilgan korxonaning mulk huquqi unga o'tishidan oldin, bu korxonaga sotib olingan maqsadlar uchun zarur bo'lgan darajada⁹.

Korxonani nuqsonlari bilan topshirish oqibatlarini aniqlash qoidalarini:

- Agar topshirish dalolatnomasida korxonaning aniqlangan kamchiliklari va yo'qolgan mol-mulk to'g'risidagi ma'lumotlar mavjud bo'lsa, xaridor sotib olish narxini tegishli ravishda pasaytirishni talab qilishga haqli;

- Agar sotuvchining korxonaning oldi-sotdi shartnomasida yoki topshirish dalolatnomasida ko'rsatilmagan qarzlari (majburiyatlari) korxonaga tarkibida xaridorga o'tgan bo'lsa, xaridor ham qarzni kamaytirishni talab qilishga haqli. sotib olish narxi, agar sotuvchi shartnomani tuzish va korxonani topshirish vaqtida xaridor bunday qarzlardan xabardorligini isbotlamasa;

- Agar xaridor sotuvchini korxonaga tarkibida berilgan mol-mulkning kamchiliklari yoki berilishi kerak bo'lgan ayrim turdagi mol-mulkning yo'qligi to'g'risida xabardor qilgan bo'lsa, sotuvchi sifatsiz mol-mulkni darhol almashtirishi yoki xaridorga mulk huquqini taqdim etishi mumkin. Aks holda, xaridor sotib olish narxini mutanosib ravishda pasaytirishni, kamchiliklarni bartaraf etishni yoki kamchiliklarni bartaraf etish uchun o'z xarajatlarini qoplashni talab qilishga haqli;

- Agar nuqsonlarni bartaraf etishning iloji bo'lmasa yoki ularni bartaraf etishning iloji bo'lmasa va bu nuqsonlarning o'zi korxonani shartnomada ko'rsatilgan maqsadlar uchun yaroqsiz holga keltirsa, xaridor sud orqali sotish to'g'risidagi shartnomani bekor qilishni yoki o'zgartirishni talab qilishga haqli;

- Shartnomalarning haqiqiy emasligining restitutsiya kabi oqibati korxonaga oldi-sotdi shartnomasiga, agar u sotuvchi va xaridorning, boshqa shaxslarning kreditorlarining huquqlari va qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini buzmasa hamda qonun hujjatlariga zid bo'lmasagina qo'llaniladi.

---

⁹ Rossiya Federatsiyasi FK 564-modda 3-bandi

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Rossiya fuqarolik kodeksi bizning fuqarolik kodeksi bilan korxonani sotish shartnomasida bir necha o'xshash tomonlari bor, unga misol qilib kreditorlarni ogohlantirish muddatini va tartibini ko'rstib o'tish mumkin. Bugungi kunda shu kabi shartnomalarni yanada takomillashtirish maqsadida nafaqat Rossiya balki butun dunyo tajribalarini o'rganish, taxlil qilish va kerak bo'lsa foydali jihatlarni bizning qonunchiligimizga ham tatbiq qilishimiz lozim. Mamlakatimizda bozor iqtisodiyoti rivojlanib borayotgan hozirgi sharoitda korxonani sotish tabiiy va odatdagi bitimga aylandi . Korxonani sotish shartnomasi to'g'ri rasmiylashtirilishi, taraflarning huquq va majburiyatlari, nizolarni hal qilish tartibi aniq belgilanishi, kelgusida nizolar kelib chiqishining oldini oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества. – М.: Статут, 2000. – С. 222–223.
2. O'zbekiston Respublikasining fuqarolik huquqi. 2-qism. / Mualliflar jamoasi: M.Abdusalomov, X.Azizov, B.Ahmadjonov va boshqalar / H.Rahmonqulov, I.Zokirov umumiy tahriri ostida. –T.: Adolat, 1999. -B. 65–66.
3. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. 1998-yil.